

навчальних закладів).

Висновки. Передбачувані соціально-економічні зміни в країні вимагають організувати роботу навчальних закладів із соціально-професійного самовизначення учнів як майбутніх представників середнього класу, який має свої професійні стандарти – високий професіоналізм, культуру праці, соціальну привабливість праці, професійну дисципліну тощо.

Потребує змін вектор підготовки молоді до вибору професії – не готувати молодь до “дикого” ринку праці (переважно на засадах горизонтальної мобільності всередині наймасовішої нині в Україні соціальної страти), а радше – до участі в суспільно-економічній діяльності середнього класу, що гарантує соціально виважений розподіл праці в ієрархії його професій. З метою раціонального підходу до соціально-професійного самовизначення учнівську молодь доцільно залучати до суспільно корисної, престижної, продуктивної праці представників середнього класу, зокрема на етапі профільного навчання у школі. Наразі слід ознайомлювати учнівську молодь з показниками розвитку людського потенціалу, зайнятого у трудовій діяльності середнього класу (виміри: тривалість життя, рівень освіти тощо) та з стандартами його умов і рівня життя.

Передумовою конструктивного соціально-професійного самовизначення сучасної учнівської молоді є осягнення нею цінностей середнього класу, системи його поглядів на соціальну реальність, усвідомлення своєї морально-духовної, інтелектуальної ідентичності з представниками цієї „основної частини соціальної структури суспільства з розвиненою ринковою економікою” [1, с. 324].

Українській школі і сім’ї бракує системи поглядів на соціально-професійне самовизначення учнівської молоді, його освітньої парадигми, нових підходів, форм і методів діяльності з підготовки молодого покоління до вибору трудової діяльності середнього класу. Завдання школи і сім’ї – навчити учнівську молодь утверджувати себе господарями свого краю через імплементацію цінностей середнього класу в зміст її соціально-професійного самовизначення.

Література

1. Соціологічна енциклопедія / [уклад. В. Г. Городяненко]. – К. : Академвидав, 2008. – 456 с. – (Серія “Енциклопедія ерудита”).
2. Шустова І. Ю. Процес самоопределення старшеклассников / І. Ю. Шустова // Педагогика. – 2005. – №5. – С. 45–49.

Л. А. Гуцан
м. Київ

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД – ОСНОВА НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Анотація. Розкрито проблему використання компетентнісного підходу як основи нової освітньої парадигми.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентнісно спрямована освіта, освітня парадигма.

В умовах інноваційних змін розвитку сучасної освіти з'явилася нагальна потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих громадянах, здатних до життєвого самовизначення. Новітня філософія освіти спрямовує навчально-виховний процес на формування духовного світу особистості, утвердження загальнолюдських цінностей, розкриття потенціальних можливостей та здібностей учнів, забезпечення оптимальних умов для їх життєвої самореалізації.

Сьогодні випускники шкіл, вступаючи в самостійне життя, відчують труднощі формування чітко визначених життєвих орієнтирів та суттєву розбіжність між змістом життя і змістом того, чого навчали в школі. Тому місія нової школи полягає в тому, щоб допомогти кожній молодій людині усвідомити сенс свого життя, визначити свій “образ буття”, “зустрітися зі своєю сутністю” (М. Хайдеггер), оволодіти універсальними константами життєвого світу, постійно шукаючи відповіді на “останні питання буття” (В. Біблер), що визначають орієнтири в її розвитку, систему смисложиттєвих координат, у яких вона може існувати [1, с. 20]. За останній час можна помітити, що все більше обертів набирає переорієнтація оцінки результатів освіти з понять “освіченість”, “вихованість”, “загальна культура” на поняття “компетентність” та “компетенція”, яка може забезпечити досягнення нової якості освіти, спрямованої на всебічний розвиток особистості, з метою підготовки її до активної та ефективної участі в суспільному житті, з найбільшою користю для себе та для суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень підтверджує, що проблема використання компетентнісного підходу в освіті стала нагальною в сучасній педагогіці.

Теорія компетентнісного підходу в освіті розроблялася і була представлена в працях як зарубіжних учених Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелтена, так і наших вітчизняних. Українські перспективи компетентнісного підходу в сучасній освіті досліджували вчені І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева та ін. Практичну реалізацію компетентнісного підходу, формування компетентностей особистості розкрили в своїх роботах російські вчені І. Агапов, В. Болотов, А. Вербицький, І. Зимняя, Е. Зеєр, М. Катуніна, В. Лаптев, О. Лебедев, Н. Радіонова, В. Серіков, А. Тряпицина, А. Хуторський, С. Шишов та ін.

У вітчизняній науковій літературі найбільшого поширення набуло визначення компетентності як сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію, запропоноване С. Гончаренком. На думку І. Беха, “трактування поняття компетентність дуже широке...” [2, с. 5]. Компетентний в широкому розумінні – “це знаючий, обізнаний в певній галузі”; у вузькому розумінні – той, хто має право авторитетного судження як спеціаліст високого рівня в певному колі питань.

Бути компетентним – значить вміти реалізовувати знання, застосовувати досвід, волю і емоційний стан для вирішення проблем у конкретних обставинах.

На думку багатьох українських учених, компетентність не зводиться до знань і вмінь в кількісному відношенні. Але без знань і особистого досвіду діяльності набуття ключових компетентностей неможливе. Більше того, набуття компетентностей залежить від активності, свідомого ставлення до різних видів діяльності (праці, навчання тощо). Але водночас у тлумаченні понять “компетентність”, “ключові компетенції”, “компетентнісний підхід” і дотепер немає однаковості серед учених.

У багатьох західноєвропейських країнах спільними вважаються уміння, які необхідні для реальної життєдіяльності, – професійні, уміння застосовувати знання, отримувати інформацію, поновлювати знання та продовжувати навчання, самоосвіти, соціальні та комунікативні уміння, уміння спілкуватися, вирішувати проблеми та конфлікти, працювати в команді, відчувати відповідальність тощо.

Багатогранна палітра розуміння суті видів компетентності свідчить про складність, суперечливість і неоднозначність самого поняття компетентності як “самоздатності до оптимальних дій”, як інструментальної основи діяльності.

Компетентнісно спрямована освіта володіє багатьма можливостями. На думку Г. Батищева, нам “потрібна не та школа, яка здатна мати справу лише з однобічним, суто частковим обличчям учня і не може претендувати на повноту впливу. Потрібна не та школа, яка має справу лише із зовнішніми соціальними ролями, готовими знаннями і нормами, а школа, здатна й гідна ввійти своїм впливом у глибину душевно-духовного світу кожного, у світ його здібностей і, головне, смислових устремлінь, у світ внутрішніх процесів життєтворення. Потрібна школа, яка навчає не просто готовим результатам і нормам, передусім шляхам і способам їх відкриття, варіативним процесам їх знаходження і самостійного здобуття”.

Це зумовлює потребу переосмислення освітніх результатів школи, навчальних досягнень.

Основними групами компетентностей, якими повинен володіти сучасний випускник, є: соціальна компетентність – одна з ключових компетентностей, якими повинен володіти сучасний учень.

Набуття молоддю знань, вмінь і навичок спрямоване на вдосконалення соціальної компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, а також здатності швидко реагувати на запити часу. Соціальна компетентність пов’язана з готовністю брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень. Таким чином, вона формує не тільки певні складні вмінь, але й сприяє вихованню надзвичайно важливих у сучасному житті якостей особистості [3].

Розвиток природних здібностей учнів в умовах сучасної шкільної освіти відбувається завдяки формуванню компетентності продуктивної творчої діяльності. Рання розвиток творчих здібностей робить усе подальше навчання в школі усвідомленим, сприяє правильному фаховому вибору, стимулює потребу у творчій і дослідницькій роботі. Проблема пошуку й відстеження результатів навчання творчо обдарованих учнів – одна з ключових проблем освіти. Розвиток

і вдосконалення творчого мислення, особливо в період серйозних соціальних змін у нашій країні, дозволить школяреві виробити навички знаходити ефективні рішення будь-яких проблем, досягти бажаного результату, самореалізуватися.

Тому виявлення творчо розвинених дітей – тривалий процес, пов'язаний з аналізом розвитку конкретної дитини. Ефективна ідентифікація творчої розвиненості за допомогою якоїсь одноразової процедури тестування неможлива. Пошук творчо розвинених дітей – поступовий, поетапний процес, що відбувається не одномоментно, а іноді протягом досить тривалого часу. Вчитель повинен оволодіти різноманітними методиками, що допомагають вирішити складні питання, пов'язані з пошуком творчо обдарованих дітей, і навчитись управляти процесом розвитку творчих здібностей. З цією метою доцільним є збір інформації про рівень розвитку творчих здібностей учнів, систематизація зібраної інформації, планування та розроблення творчих завдань з предмета, створення позитивного емоційного тла уроку, корекція завдань з обліку результатів їх застосування, системний контроль і облік.

Зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві, суттєво впливають на освіту. Школа ХХІ ст. готує людину до життя в сім'ї, громаді, країні, до творчої роботи, до реалізації себе як особистості в суспільстві. Цієї мети неможливо досягти без формування однієї з найважливіших компетентностей – інформаційної. Вона зумовлена зростанням ролі інформації в сучасному суспільстві та передбачає оволодіння інформаційними технологіями, уміннями здобувати, критично осмислювати й використовувати різноманітну інформацію.

Головне завдання вчителя у цьому складному процесі – привести досягнення кожного учня у відповідність із вимогами критеріїв оцінювання. Для досягнення цієї мети вчитель повинен добре знати своїх учнів, чітко бачити роль свого предмета у загальному навчально-виховному процесі та навчитись якомога краще поєднувати обидва ці знання у своїй роботі з дітьми. Для реалізації компетентнісного підходу до навчання вчитель повинен сприяти зацікавленості кожного учня в роботі класу за допомогою чіткої мотиваційної установки, використовувати різноманітні форми й методи навчальної діяльності, стимулювати учнів висловлювати свої думки без страху бути покараним за неправильну відповідь.

Отже, компетентнісний підхід в освіті – це сучасний орієнтир. Для того, щоб він повною мірою став реаліями, є необхідною екстраполяція його ідей на педагогічний процес. Оскільки особливістю компетентнісного підходу є нова мета навчання, очевидним стає те, що відповідно до неї мають бути адаптованими всі компоненти навчального процесу. Тільки за умови охоплення всього педагогічного процесу можна досягти формування компетентності учнів як інтегрованого результату навчання.

Література

1. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / за ред. Л. Сохань, І. Єрмакова, Г. Несен. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.

2. Бех І.Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці / І. Д. Бех // Виховання і культура. – №12. – 2009. – С. 5 – 7.

3. Пометун О.І. Компетентнісний підхід до оцінювання рівнів досягнень учнів. / О.І. Пометун // Презентація на нараді Центру тестових технологій 19.10.2004 р. – К.

4. Родніна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І. В. Родніна. – Харків : Основа, 2006. – 94 с.

О. М. Доукіна
м. Київ

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПРОЦЕСУ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню особливостей структурних компонентів особистісного самовизначення старшокласників.

Ключові слова: особистісне самовизначення старшокласників, самосвідомість, самопізнання, самооцінка, самозміни.

Підлітковий вік є сензитивним періодом формування самосвідомості, центрального психічного процесу перехідного віку. Соціальна ситуація розвитку особистості в цей період є унікальною. З одного боку, старшокласника ще продовжують хвилювати проблеми, успадковані від підліткового віку. З іншого – перед ним уже постають завдання самоусвідомлення, життєвого самовизначення. За В. Ф. Сафимим, підліток орієнтований насамперед на пошук відповіді, який він серед інших, наскільки він схожий на них, а старший підліток – як він виглядає в очах оточуючих, наскільки відрізняється від інших, наскільки близький до свого ідеалу [6,74]. В. В. Алексєєв підкреслює, що підліток – це “постать інших”, тоді як юнак – “постать себе” [1].

Розвиток когнітивної (абстрактно-понятійної) і емоційно-вольової (довільність, ієрархізованість, інтелектуалізованість, опосередкованість) сфер, підвищена сензитивність до засвоєння соціокультурних цінностей та норм, становлення індивідуальної оцінно-ставленнєвої структури, зокрема світогляду, усвідомлена необхідність обрати професію чи рід заняття сприяють успішному перебігу процесів розвитку особистісної сфери. Таке поєднання зумовлює докорінні зміни у змісті та співвідношенні основних структурних компонентів спрямованості та ставлень особистості, визначає специфіку інших особистісних особливостей старшокласників. Зростання самосвідомості та інтересу до особистого “Я” у старших підлітків обумовлює зміни в його характері. У межах становлення нового рівня самосвідомості відбувається формування відносно стійкого уявлення про себе. До 16–17 років виникає особливе особистісне новоутворення – самовизначення. Тобто, необхідність виникнення потреби самовивчення, самовизначення зумовлена логікою особистісного і соціального розвитку підлітка.

Особистісне самовизначення розглядається як усвідомлення свого “Я”, як внутрішня причина соціального дозрівання, як суб’єктивна сторона самосвідомості; це відносно самостійний етап соціалізації особистості, сутність якої полягає у формуванні в особистості усвідомлення мети і смислу життя, готовності до самостійної життєдіяльності на основі співвідношення своїх